

KOMMENTTEJA KANSALLISKIRJASTON TIETOHALLINTOSTRATEGIASTA 2008-2012

Pyydettyä kommenttina Kansalliskirjaston tietohallintostrategiasta 2008-2012 esitän Kansallisarkiston kirjaston osalta seuraavaa. Näissä kommentteissa ei oteta kantaa strategiassa esitettyyn PAS-hankkeeseen, muistiorganisaatioiden yhteisiin digitointihankkeisiin eikä järjestelmien teknisiin sovelluksiin.

Kansalliskirjaston tietohallintostrategia vuosille 2008-2012, jossa hahmotellaan seuraavan viiden vuoden aikana toteutettavia kansallisia palveluja, on merkittävä linjaus eri kirjastosektoreiden ja muiden muistiorganisaatioiden keskeisten tietohallintoasioiden organisoimiseksi. Strategiassa on selkeästi käsitelty ne keskeiset kirjastojen tietohallintoon liittyvät näkökohdat, jotka tällä hetkellä ovat ajankohtaisia ja joiden kehittäminen selkeästi tulee vaikuttamaan siihen millaiseksi kirjastoverkostojen niin hallinnollinen kuin tekninen infrastruktuuri tulee lähi vuosina muuttumaan tietoyhteiskunnan nopean kehityksen myötä. Strategiassa esitelty uusi organisaation ja talouden malli sekä osaamisen ja toimintatapojen kehittäminen kirjastoverkoston yhteisille keskitetyille palveluille on juuri se mitä jo vuosia on kaivattu ja joiden puuttumisen takia monilla varsinkin pienillä erikoisalan kirjastoilla ei ole ollut mahdollisuutta saada kokoelmiaan yleiseen tietoisuuteen kansallisen tietokantajärjestelmän osana. Monille kirjastoille järjestelmään liittymiskustannukset sekä vuotuiset hallinto- ylläpitokustannukset ovat osoittautuneet liian kalliiksi ratkaisuksi oman emo-organisaation budjetin kautta toteutettuina.

Merkittäviä kehittämishankkeita muistiorganisaatioiden eri sektoreiden asiakaspalvelun kannalta ovat yksi kansallinen yhteisluettelo (kirjastot, arkistot, museot) sekä yhteinen helppokäyttöinen hakujärjestelmä (yhden luukun palvelumalli kirjasto 2.0-ideologian pohjalta), johon kansallisten kirjastokokoelmien lisäksi on mahdollisuus liittää arkisto- ja museoaineistot sekä mahdollisuus rakentaa räätälöityjä käyttöliittymäratkaisuja eri asiakasryhmien tarpeisiin. Tämän mahdollistaa kehittyvä tekniikka, jossa tietokannan asiakasliittymä ja taustajärjestelmät voidaan erottaa toisistaan. Nykyisessä tilanteessa yksi suurista kirjastojen käytännön ongelmista on ollut se, että eri kirjastot käyttävät kovin monenlaisia ohjelmia ja järjestelmänhallintoja ja asiakkaat joutuvat aineistoja hakiessaan opettelemaan monien erilaisten käyttöliittymien (mm. portaalit, kirjastojärjestelmät, digitoidut kokoelmat, julkaisuarkistot ja lisensoidut aineistot, erilaiset tunnistautumiskäytänteet) toimintamallit. Lisäksi luettelointiyhteistyön kannalta erilaisten järjestelmien yhteensopimattomuus ja konvertoinnin hankaluudet ovat aiheuttaneet kirjastoille paljon lisätöitä. Selvää säästöä luettelointityössä saavutetaan myös sillä, että saman kansallisen järjestelmän piirissä tai toisiensa kanssa keskustelevien järjestelmien sisällä yksittäinen teos luetteloidaan vain kerran, jonka jälkeen se on kaikkien nähtävissä. Nykyistä Linnea2 tietokantajärjestelmää tulisi kehittää ja saada siihen mukaan lisää tiedontuottajakirjastoja. Erittäin toivottavaa olisi, että Kansalliskirjastolle osoitettaisiin mahdollisimman pian keskitetty rahoitus Linnea-tietokantojen (ensisijaisesti LINDA- ja ARTO-tietokantojen) avaamiseen vapaaseen kansalaisyhteiskuntaan.

Tietohallintostrategiassa esitetty tavoite yhtenäistää tällä hetkellä eri kirjastokonsortioille hajautettu päätöksentekojärjestelmä yhden yhteisen konsortion piiriin on erittäin perusteltua, koska nykyinen

neljään sektoriin pilkkoutunut kirjastoverkko (yliopistokirjastot, ammattikorkeakoulukirjastot, yleiset kirjastot ja erikoiskirjastot) omine yhteistyötä koordinoivine elimineen on ollut omiaan hajottamaan ja vaikeuttamaan yhteisten päätösten tekemistä ja kansallisen yhteisen tahtotilan saavuttamista. Monien pienten tutkimuslaitoskirjastojen ja erikoisalan kirjastojen kohdalla on koettu erittäin hankalaksi myös se, että erikoiskirjastosektorilla ei ole mitään yhtenäistä päätöksentekoa ja rahoitus pohjaa (valtio, kunta) kuten muilla kirjastosektoreilla. Erikoiskirjastot myös hajaantuvat usean eri ministeriön alaisuuteen toisin kuin muiden sektoreiden kirjastot. Lisäksi erikoiskirjastojen neuvosto, jonka tehtävänä on koordinoita erikoiskirjastojen yhteistyötä, on ollut käytännössä vain keskusteleva yhteistyöelin ilman päätösvaltaa ja omaa budjettia.

Kansalaisten tasavertaisen tiedonsaannin turvaaminen tietoyhteiskunnassa edellyttää ministeriörajat ylittävää tietohuollon johtamista ja kaikki kirjastosektorit kattavaa yhteistä keskitettyä rahoitusta kansallisen yhteisluettelon ja järjestelmänhallinnan ylläpitämiseksi. Tällä hetkellä etenkin yleiset kirjastot ja erikoiskirjastot ovat yliopistokirjastoihin ja AMK-kirjastoihin nähden eriarvoisessa asemassa ja tämä johtaa etenkin monissa erikoiskirjastoissa ja pienemmissä tutkimuslaitoskirjastoissa siihen että kirjastotoimen kehittämishankkeet ovat käytännössä eri ministeriöiden alaisten kehysorganisaatioiden kohdentaman rahoituksen varassa. Monessa kehysorganisaatiossa ei useinkaan nähdä selvästi kirjastotoimen kehittämisen tarvetta ja vastuullisuutta ja sitä mikä kansallisen kirjastoverkon infrastruktuurin sekä toimivuuden ja järjestelmien yhdenmukaisuuden kannalta olisi toivottavaa. Jotta paikallisten, alueellisten ja valtakunnallisten kirjastopalvelujen tuotanto ja tarjoaminen kansalaisille olisi hyvin hallittua, se edellyttäisi selkeitä yhteistä poliittista tahtotilaa ja ministeriörajat ylittävää hallinnointia ja työnjakoa. Koska aineistojen saatavuus ja helppokäyttöisyys palvelee keskeisesti koulutuksen, tieteiden ja tutkimuksen infrastruktuuria, olisi suotavaa, että vetovastuu näissä hankkeissa ja tekniikoissa kuuluisivat koko julkishallinnon osalta opetusministeriön sekä ValtIT:n j/tai KuntaIT:n piiriin.

Kuten strategiassa todetaan kirjastopuolella vastuiden jakoa Kansalliskirjaston, Varastokirjaston ja yleisten kirjastojen kesken olisi syytä pohtia. Toivottavaa kuitenkin olisi, että Kansalliskirjaston asemaa palveluiden koordinoijana, asiantuntevana tuottajana ja tarjoajana vahvistettaisiin, ja että Kansalliskirjasto kehitettäisi sellaisen kokonaispalvelukonseption, jota muu kirjastoverkosto voisi ostopalveluna hyödyntää.

SUMMA SUMMARUM

- 1) yksi yhteinen kansallinen luettelo (kirjastot, arkistot, museot) ja yhteistietokannan helppokäyttöinen hakujärjestelmä, johon mahdollisuus rakentaa räätälöityjä käyttöliittymiä (nk. yhden luukun palvelumalli kirjasto 2.0-ajattelun pohjalta)
- 2) eri kirjastosektoreille yhteinen keskitetty rahoitus
- 3) eri kirjastosektoreiden konsortioiden sijaan yksi yhteinen konsortio päätöksentekoon ja ohjaukseen
- 4) ministeriörajat ylittävä kansallinen koko julkishallinnon tietohuollon johtaminen (käytännön vetovastuu opetusministeriö ja ValtIT/KuntaIT)
- 5) vastuiden jako Kansalliskirjaston, Varastokirjaston ja Yleisten kirjastojen keskuskirjaston välillä
- 6) Kansalliskirjaston aseman vahvistaminen oman toimialansa palveluiden asiantuntijana, koordinoijana ja kehittäjänä sekä ylläpitämiensä palveluiden tarjoajana kirjastoverkostolle ja muille tarvitsijoille

